

Voor de ontstaansgeschiedenis van het dorp moeten we terug naar 1560: Oostvredewold verlegde de afwatering van Oxwerd naar Nijesloterzijk. Dit werd in de volksmond al gauw afgekort tot Niezijl, ontleend aan de sluis of 'zijk' die eind 16^e eeuw werd aangelegd in de dijk die het land beschermde tegen de Lauwerszee. Het dorp werd aangelegd op de dijk uit de 15^e eeuw: aan de overkant van de dijk waren destijds de kwelders van de Lauwersmeer. Door de ligging op de dijk werd Niezijl gedurende de 80-jarige oorlog een strategisch punt. Na de Reductie van Groningen in 1594 groeide het dorp snel. Rond 1650 kreeg het dorp zijn eerste kerk, maar die bleek al snel te klein. Provinciale Staten stelden daarop 4000 gulden beschikbaar voor de bouw van de huidige kerk, die getuige de gevelstenen boven de twee ingangen in 1661 werd voltooid. 330 jaar later ging de kerk over in handen van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Bouwhistorie

De architectuur van de rechthoekige zaalkerk is zeer eenvoudig. In haar classicistische stijl vertoont het gebouw verwantschap met enkele kerken die in dezelfde tijd in de Veenkoloniën werden gebouwd. Aan de lange zijden worden de rondboogvensters van elkaar gescheiden door lisenen, of op zijn 17^e-eeuws: pilasters. De enige uitwendige versiering van de kerk betreft de natuurstenen blokken in de korfbogen boven de ingangen in de west- en de noordwand. Boven de noordelijke ingang bevindt zich een gevelsteen waarvan het wapenschild tijdens de Franse tijd werd afgekapt. Op de westgevel rust een eenvoudige houten dakruiter uit 1862 die een oudere voorganger verving.

Interieur

Het opmerkelijk gave interieur dateert grotendeels uit de bouwtijd. De preekstoel aan de zuidwand is een schoolvoorbeeld van renaissancestijl, met decoraties ontleend aan de voorbeeldboeken van Hans Vredeman de Vries. Hij was een van de meest invloedrijke kunstenaars in Europa in de 16^e eeuw, en introduceerde de Italiaanse bouwstijl in landen ten noorden van de Alpen. De kuippanelen zijn gevuld met klassieke rondbogen en op de hoeken staan gecanneleerde halfzuiltjes met Dorische kapitelen. De preekstoel wordt omgeven door een doophek met een getraliede open bovenzone. Tegen de noordwand staat een herenbank die in zijn ontwerp verwijst naar de preekstoel en het doophek: overeenkomstig de eerste is hij voorzien van gecanneleerde hoekzuiltjes en evenals de laatste is de achterste zitbank omgeven door een laag traliehekje. Zo hielden de machten – de adellijke heren aan de noordzijde en de dominee en de kerkenraad aan de zuidzijde – elkaar visueel in evenwicht. Omdat de kerk van Niezijl pas na de Reformatie is gebouwd, is er nooit sprake geweest van een koor, wel is het oostelijk deel van de kerkruiimte als zelfstandige ruimte behandeld. Over de volle breedte strekt zich een orgeltribune uit die rust op twee staanders. Het orgel dat erop staat, werd rond 1680 gebouwd en in 1870 vergroot door de fa. Leichel & Zn. uit Arnhem. Het werd pas in 1920 vanuit Eerbeek naar de kerk van Niezijl overgebracht. Om ruimte te creëren, werd het blauw geschilderde balkenplafond hier verhoogd met een tongewelf.

Dopersen

De kerk van Niezijl was niet de eerste in het dorp. Al in 1612 was er sprake van een doopsgezinde 'vermaning', maar die mocht niet opvallen in het straatbeeld (zie ook Grijpskerk). Het 'Register van de ledematen' maakt in de late 17^e eeuw nu en dan melding van doopsgezinden die overgingen naar de publieke Gereformeerde Kerk. In 1685 werd Aaltjen Coerts 'van 't Mennistendom afgaande op belidenis gedoopt en an 't H. Avontmael angenomen', en in 1687 volgde Onne Hindriks, "t Mennistendom verwerpende'.